

□ *Qədim zamanlardan bugünümədək cəmiyyət və dövlət həyatında baş verən ictimai-siyasi transformasiya hadisələri dövlət idarəçilik institutlarının fəaliyyətində dərin məzmun dəyişikliyinə, o cümlədən siyasi idarəetmədə iştirakçılıq dairəsinin davamlı olaraq genişlənməsinə səbəb olmuşdur. Bu proseslərin gedişində parlamentarizm ənənələrinin yaranması dövlətin idarə olunmasında bütün maraqlı tərəflərin iştirakını stimullaşdırmışdır.*

Eyni zamanda, bu ənənə dialoq və əməkdaşlıq mühitində mövcud fikir ayrılıqlarının fəal müzakirəsinə imkan yaratmış, siyasi idarəetmədə güclər arasında balans formalaşdırmışdır. Beləliklə, ilkin parlamentarizm prinsipləri sonrakı yüzilliklər boyu özünün təkamül prosesində müxtəlif istiqamətli siyasi-ideoloji baxışların formalaşması üçün təməl rolu oynamışdır.

Proto-parlamentar quruluşlar hələ eramızdan əvvəl qədim Yunanıstanda, Romada, Mesopotamiyada mövcud olmuşdur. Həmin quruluşlar birbaşa xalq tərəfindən seçilməyə də, siyasi hakimiyyətdə məsuliyyətli idarəetmə təcrübəsinin formalaşmasına yol açmışdır. Daha sonrakı dövrlərdə bu təsisatlar təkmilləşmiş idarəetmə institutları kimi hakimiyyət bölgüsündə siyasi mövqelərini gücləndirmişlər. 930-cu ildə İslandiyada yaradılmış Altiinq (Ümumi Yiğıncaq), 1215-ci ildə İngiltərədə Böyük Azadlıq Xartiyasının (Magna Carta) qəbul edilməsindən sonra yaranan parlament, 1278-ci ildə Fransada təsis olunmuş Paris parlamenti kral hakimiyyətinin məhdudlaşdırılmasında önəmli rol oynayaaraq dəl miqyasda da olsa, demokratiya ideyalarının yayılmasına və təşəkkül tapmasına səbəb olmuşdur.

Həmin dövrlərdə dövlət idarəetməsi ilə əlaqədar baş verən transformativ dəyişikliklər təkcə Avropa məkanı ilə məhdudlaşmamışdır. İctimai-siyasi yaşamında passionarlıq ilə seçilən türklər də təkcə zəngin mədəni irsi ilə deyil, eyni zamanda, qədim dövlətçilik tarixləri ilə Avrasiya məkanının böyük bir hissəsində dərin tarixi iz qoymağı bacarmışlar. Yuxarıda qeyd olunan təsisatlara oxşar, bəzi hallarda onların fəaliyyət və təsir dairəsindən daha geniş olan strukturlar qədim və orta əsr türk dövlətlərində də yaradılmışdır. Qədim türk dövlətçilik tarixində mühüm ictimai-siyasi təsir imkanlarına malik olan “Gənəşək” həmin təsisatların bizə məlum olan ən ilkin nümunəsidir. “Gənəşək” – müasir Azərbaycan türkcəsində və bir sıra türk dillərində işlədilən söz olmaqla, “gənəşmək” felindən yaranmışdır və günümüzdə də “məsləhətləşmək, müzakirə açmaq, çözümlü daha geniş arenaya çıxaraq ümumi, yekdil rəyə gəlmək” mənasında işlədilir.

Klassik türk dövlətçiliyinin formalaşdığı bir dəyər kimi bu təsisat siyasi idarəetmədə kollektivçiliyi, toplumsal iştirakı təşviq edirdi. Kağanlar bir çox qərarları ali hakimiyyət səviyyəsində Gənəşək (məsvərət) keçirildikdən sonra qəbul edirdilər. Göründüyü kimi, böyük imperiyalar yaratmış və idarə etmiş türk hökmdarları da öz iradələrini mütləqiyyətçilik əsasında həyata keçirən tiranlar kimi çıxış etmir, əksinə, idarəetmə işlərində bir qayda olaraq gənəşəyə üstünlük verirdilər. Bu isə qəbul olunmuş qərarların praqmatikliyini təmin edir, məsuliyyətli idarəetmə ənənəsini formalaşdırır və türk dövlətçiliyini inkişaf etdirirdi.

Tarixi mənbələrdə türk dövlət məclisləri barədə ilkin məlumatlar Böyük Hun imperiyası dönməsinə təsadüf edir. Həmin dövr üçün kifayət qədər mükəmməl idarəetmə sistemi olan bu imperiyada dövlət əhəmiyyətli bütün məsələlər qurultaylarda (“kurultay”) müzakirə olunurdu. Qurultaylar kağan tərəfindən hər il üç dəfə çağırılırdı. Yeni hökmdarın seçilməsi də həmin qurultaylarda həyata keçirilirdi. Bu

yiğıncaqlara şahzadələrlə yanaşı, imperiyanın nüfuzlu şəxsləri, hərbi və mülki vəzifə sahibləri, ağsaqqallar da qatılırdı. Gənəşəyin sosial modeli kimi çıxış edən qurultaylar, eyni zamanda, mülki problemləri aradan təsisat funksiyasını yerinə yetirirdi.

Türklərin ictimai, siyasi, mənavi həyatının universal nizamını yaradan, adət, ənənə və davranışlar toplusu olan “Törə” üç əsas mənbədən – xalqdan, qurultaydan və kağandan qaynaqla-

zənginləşməsində əvəzsiz rol oynamışdır. Bir sözlə, həmin toplumsal qurumlar sosial-siyasi düşüncə sistemində həlledici təsir göstərərək türklərin ictimai yaşam tərzinin tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Həmin quruluşlar müasir anlamda bütün demokratik xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirməyə də, hələ o zamanlarda türklərin şüurunda, dövlət idarəçilik təcrübəsində demokratik dəyərlərin üstün yer tutduğunu göstərir.

Yüzliliklər boyu davam edən bu ənənələr türklərin XX əsrin əvvəllərində demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində səylərinə mənəvi güc vermişdir. Milli cümhuriyyətimiz qurulmazdan öncə, hələ 1906-cı ildə Əlimərdan bəy Topçubaşov, İsmayıl xan Ziyadxanov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev kimi tanınmış Azərbaycan ziyalıları çar Rusiyasının ilk parlamentinə – Birin-

türkmən və başqırd fəallarının təmsil olunduğu Türküstan Müsəlmanları Konqresi türk xalqlarının hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, onların mədəniyyətinin qorunması istiqamətində mühüm işlər görmüşdür.

Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün söyi ilə 1920-ci ildən fəaliyyətə başlayan Türkiyə Böyük Millət Məclisi (TBMM) Osmanlı imperiyasının süqutundan sonra regionda yaranmış mürəkkəb geostrateji vəziyyətdə türk millətinin və dövlətinin bütövlüyünün, suverenliyinin təmin edilməsində önəmli addımlar atmışdır.

Sovet İttifaqı dönməsindən qanunvericilik səlahiyyətlərini Ali Sovet adlı qurum həyata keçirirdi. Azərbaycan SSR-lə yanaşı, Mərkəzi Asiyanın türk dövlətlərində də fəaliyyət göstərən həmin qurumlar dövrün ideoloji məqsədlərinə xidmət etsə də, parla-

hüquqlu üzvüdü. Bu kimi beynəlxalq parlamentar qurumlar dünya parlamentizmi təcrübəsinin öyrənilməsi və pəyləşilməsi, eyni zamanda, milli maraqlarımızın beynəlxalq səviyyədə müdafiə olunması baxımından əhəmiyyətli siyasi platformaya çevrilmişdir.

Türk respublikalarında və muxtar qurumlarında fəaliyyət göstərən parlamentlər müasir türk parlamentarizminin dəyərli siyasi nümunələridir. Azərbaycan Respublikasının 125 nəfərlik Milli Məclisi, 550 nəfərlik Türkiyə Böyük Millət Məclisi (TBMM), 2 palatadan və 154 üzvdən ibarət olan Qazaxıstan Parlamenti, 120 üzvdən ibarət Qırğızıstan Ali Şurası (Joqorku Keneş), 250 nəfər üzvü olan iki palatalı Özbəkistan Ali Məclisi, 125 üzvdən ibarət Türkmənistan Məclisi müstəqil türk dövlətlərinin qanunvericilik səlahiyyətlərini qabaqcıl beynəlxalq təcrübə əsasında həyata

Türk parlamentarizm ənənəsi və TÜRKPA

Cavanşir FEYZİYEV,

Milli Məclisin deputatı,

TÜRKPA nümayəndə heyətinin üzvü, fəlsəfə doktoru

nırdı. Törəyə əsasən Qurultay çağırmaq kağanın əsas vəzifələrindən biri hesab olunurdu. Hunlar və Göytürklər dönəmində Qurultayın qanunvericilik səlahiyyətləri o qədər güclü idi ki, kağan tərəfindən qəbul olunan qərarlar yalnız Qurultayın razılığı ilə qüvvəyə minirdi. Şübhəsiz ki, mühüm siyasi qərarların hökmdar tərəfindən təkbəşinə deyil, tədbirli dövlət adamlarının iştirakı ilə ortaq bir strategiya müəyyənləşdirilməsindən sonra qəbul olunması əski türklərin geniş bir regionda geopolitik nüfuz qazanmasına və qüdrətli dövlətlər qura bilməsinə zəmin yaratmışdır.

Cəsəratli qərarları ilə Avrasiya tarixinin sonrakı gedişinə yön verməsi, əcdadı Çingiz xandan sonra Avrasiyada ən böyük əraziləri fəth etmiş Əmir Teymurun (Teymurləngin) müasir anlamda parlamenti və hərbi suranı əvəz edən Gənəşəyi var idi. Tarixdən məlumdur ki, dövlət və ordu rəhbərləri “Gənəşək”də toplaşib müzakirələr aparır, məsləhətləşir, son qərarı qəbul etmək üçün hökmdara müvafiq tövsyyəllərini verirdilər. Qədim türk dövlət məclislərindən biri də “Toy” adlanırdı. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında da bəhs olunan “Toy” oğuz türklərinin önəmli siyasi, hərbi, inzibati məsələləri müzakirə etdiyi bir toplantı idi.

Oxşar funksiyaları həyata keçirən təsisatlar sonrakı dövrlərdə “Seçilənlər Məclisi”, “İxtiyarlar Məclisi”, “Məşvərətçi Şura”, “Divani-Humayun” adı altında türk dövlətlərində siyasi hakimiyyətin aparıcı elementləri olmuşlar. Məsələn, orta əsr türk dövlətlərindən olan Ağqoyunlu dövlətində mühüm ictimai-siyasi məsələlər sarayda fəaliyyət göstərən Böyük Divanda müzakirə edilir və orada yekun qərar qəbul edilirdi. Osmanlı imperiyasında parlament tipli ilk məclis kimi tanınan “Məclisi-Ümumi” 1877-ci ildə fəaliyyətə başlamışdı.

İctimai-siyasi müzakirələrin aparıldığı platforma kimi çıxış edən bu təsisatlar türk insanının sosiallaşmasında, dövlət idarəetmə təcrübəsinin

ci Dövlət Dumasına seçilmiş və bu qurumda Azərbaycan xalqının milli-mədəni hüquq və azadlıqları uğrunda mübarizə aparmışlar. Bu gərəklili şəxsiyyətlərin əldə etdikləri parlamentarizm təcrübəsi, universal dəyərlər, müasir parlament mədəniyyəti barədə müfəssəl bilikləri az sonra yaranacaq milli parlamentarizmin həmin təcrübə və dəyərlər əsasında fəaliyyətinə imkan yaratmışdı.

Şorqədə ilk parlamentli respublika kimi tanınan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulması türk dövlətçilik tarixinin önəmli siyasi hadisəsi olmaqla, türk parlamentarizmi ənənələrini daha da zənginləşdirmişdir. Zaqafqaziya Seyminin Müsəlman Fraksiyasında təmsil olunan azərbaycanlı üzvlər 1918-ci ilin 28 mayında keçirilmiş iclasda Azərbaycanın müstəqilliyini elan etdilər. Zaqafqaziya Müsəlman Şurası özünü Azərbaycan Milli Şurası adlandırdı və növbəti gün keçirilən Milli Şuranın tarixi iclasında Azərbaycanın İstiqlal Bəyannaməsi qəbul edildi. Beləliklə, dünyanın türk coğrafiyasında ilk parlamentli respublikanın bünövrəsi qoyuldu.

Mürəkkəb daxili və beynəlxalq şəraitdə yaranan və fəaliyyət göstərən milli parlamentimiz qısa müddət ərzində demokratik cümhuriyyətin zəngin qanunvericilik bazasını formalaşdırdı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin beynəlxalq səviyyədə tanınması istiqamətində milli parlamentimiz ciddi səylər göstərdi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bolşevik Rusiyasının hərbi müdaxiləsi nəticəsində süquta uğrasa da, bu müddət ərzində dövlətçilik və parlamentarizm ənənələrimizi daha da zənginləşdirdi, müsəlman Şərqində müasir parlament mədəniyyətinin özülünü yaratdı, xalqımızın azadlıq hərəkatı tarixində silinməz izlər qoydu.

Orta Asiya və çar Rusiyası ərazisində yaşayan türk xalqları da milli-mədəni müstəqillik hüquqları uğrunda davamlı mübarizələrini məhz parlamentarizm prinsipləri əsasında qururdular. 1905-ci ildə Daşkənddə təsis olunmuş özbək, tatar, qazax, qırğız,

mentarizm tariximizin bir hissəsidir.

Suverenliyimizin böyük təhlükələrlə üzləşdiyi dönmədə siyasi hakimiyyətə qayıdan ümummilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü il iyunun 15-də müstəqil Azərbaycan Respublikasının Ali Sovetinə sədr seçilməsi milli parlamentarizm tarixində keyfiyyətə yeni dönməni başlatdı. Möhz bu dövrdən sonra ölkə parlamentini xaosluq siyasi məkan görüntüsündən uzaqlaşaraq sağlam müzakirələrin aparıldığı, ölkənin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi həyatına dair önəmli qanun layihələrinin qəbul olunduğu ali qanunverici orqana çevrildi.

Bu gün dövlət hakimiyyətinin aparıcı qollarından biri kimi, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi özində demokratik cümhuriyyətin zəngin qanunvericilik bazasını formalaşdırdı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin beynəlxalq səviyyədə tanınması istiqamətində milli parlamentimiz ciddi səylər göstərdi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bolşevik Rusiyasının hərbi müdaxiləsi nəticəsində süquta uğrasa da, bu müddət ərzində dövlətçilik və parlamentarizm ənənələrimizi daha da zənginləşdirdi, müsəlman Şərqində müasir parlament mədəniyyətinin özülünü yaratdı, xalqımızın azadlıq hərəkatı tarixində silinməz izlər qoydu.

Hazırda Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Parlamentlərarası İttifaqın, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının, ATƏT Parlament Assambleyasının, MDB Parlament Assambleyasının, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlığı Təşkilatı Parlament Assambleyasının, GUAM Parlament Assambleyasının, Avronest Parlament Assambleyasının, İslam Konfransı Təşkilatı Parlament Məclisinin tam-

keçirir, hökumətlərin formalaşmasını və onların fəaliyyətinə nəzarəti təmin edir. Həmin orqanların fəaliyyətində türk dövlətləri arasında qarşılıqlı əməkdaşlığın genişləndirilməsi və ortaq maraqların beynəlxalq müstəvidə müdafiə olunması xüsusi yer tutur.

Çoxşaxəli əməkdaşlıqın dayanıqlı platforması kimi çıxış edən ümumtürk qurumları suveren türk respublikaları arasında münasibətlərin strateji müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəldilməsində önəmli rol oynayırlar. Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurası, TÜRKSOY, Türk İşbirliyi və Koordinasiyası Agentliyi kimi təşkilatlar ictimai-siyasi sferadan mədəni, ortaq tarixi dəyərlərin tanıtımına qədər geniş diapazonlu fəaliyyət ilə dərin əməkdaşlığın əsasını formalaşdırır.

Bu qurumlardan biri də Türkdilli Dövlətlərin Parlament Assambleyasıdır (TÜRKPA). Türk parlamentarizminin dəyərli siyasi nümunəsi olan TÜRKPA 21 noyabr 2008-ci ildə İstanbul şəhərində “Dolmabaxça Sarayı”nda Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Türkiyə respublikalarının parlament rəhbərlərinin imzaladığı Sazişlə təsis olunmuşdur. TÜRKPA-nın təsis sənədlərində qeyd olunduğu kimi, qurumun əsas məqsədi parlamentlərarası əməkdaşlığın keyfiyyətə yeni mərhələsi hesab olunan parlament diplomatiyası vasitəsilə türk respublikaları arasında siyasi dialoqun daha da inkişaf etdirilməsini və türk dövlətlərinin yaxınlaşmasını təmin etməkdən ibarətdir.

Tarix, mədəniyyət və dil ümumiliyinə əsaslanaraq, türkdilli ölkələr və digər regional siyasi subyektlər arasında faydalı və bərabərhuquqlu əməkdaşlığı təşviq etmək, tərəfdaş ölkələrin qanunvericiliklərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində məsləhətləşmələr aparmaq TÜRKPA-nın əsas fəaliyyət istiqamətləridir. O cümlədən, mədəni irsin, tarix, incəsənət, ədəbiyyat və digər sahələrdə ümumtürk dəyərlərinin qorunmasına və gələcək nəsillərə ötürülməsinə yönəlmiş fəaliyyətləri dəstəkləmək, TÜRKPA üzvü olan ölkələrin qanunvericiliklərinin uyğunlaşdırılması üzrə tövsiyələr vermək və tərəflər arasında siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni, humanitar, hüquqi və digər

sahələrdə əlaqələri dərinləşdirmək də TÜRKPA-nın fəaliyyət çərçivəsinə daxildir.

Digər tərəfdaş ölkələrin parlamentləri və beynəlxalq təşkilatlarla yeni əlaqələrin qurulması və mövcud münasibətlərin inkişaf etdirilməsi TÜRKPA-nın fəaliyyətində mühüm yer tutur. Bu gün artıq TÜRKPA Parlamentlərarası İttifaqın, İslam Konfransı Təşkilatının Parlament İttifaqının müşahidəçilik statusuna malik təmthüquqlu üzvü kimi önəmli beynəlxalq struktura çevrilməkdədir. 2008-ci ildə bağlanmış TÜRKPA haqqında İstanbul Sazişi, 2009 və 2011-ci illərdə qəbul olunmuş TÜRKPA-nın Bakı və Astana bəyannamələri, 2011-ci ildə İstanbul Sazişinə əlavə və dəyişikliklər edilməsi ilə bağlı imzalanmış Protokol, hər il keçirilən plenar sessiyalar TÜRKPA-nın son 8 ildə zəngin hüquqi bazasının və qarşılıqlı əməkdaşlıq mexanizminin formalaşdığını göstərir.

Bugünkü siyasi gerçəkliklər şəraitində qlobal müstəvidə təsirli siyasi mövqə formalaşdırmağın əsas yolu etibarlı müttəfiqlik yaratmaqdan, dəyişkən geopolitik situasiyalarda ortaq maraqların zədələnməsinə imkan verməməkdən keçir. Xüsusilə, regionumuzda baş verən mürəkkəb geosiyasi proseslər türk respublikalarını daha çevik diplomatik gedişlərlə siyasi, iqtisadi, mədəni maraqların və dəyərlərin qorunmasına yönələn ortaq strategiya qurmağa sövq edir. Bu çərçivədə türk dövlətləri ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlığı beynəlxalq müstəviyə yüksəltmək istiqamətində önəmli addımlar atmışlar.

22 dekabr 2016-cı ildə Türkiyə, Qazaxıstan və Qırğızıstan parlamentlərinin sədrləri ilə Bakıda görüşən Prezident İlham Əliyev TÜRKPA-nın fəaliyyətinə daim yüksək qiymət vermiş, bu qurumun türk respublikaları arasında diplomatik, mədəni, parlamentar əməkdaşlığa verdiyi töhfəni vurğulamışdır: “Türkdilli ölkələr həm ikitərəfli, həm çoxtərəfli formatda, həm də BMT, İOT və digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlıq edir, qarşılıqlı fəaliyyətin möhkəmləndirilməsi üçün səylər göstərir, hansısa türkdilli ölkənin təmsil olunmadığı beynəlxalq təşkilatda digər türkdilli dövlət onun mövqeyini dəstəkləyir və həmrəylik nümayiş etdirir”. Türk dövlətləri tərəfindən belə bir universal strateji platformanın müəyyənləşməsi müasir dövrümüzdə olduqca əhəmiyyətlidir. Çünki ümumtürk coğrafiyasına getdikcə artan geopolitik maraq, türk respublikalarının üzləşdiyi regional və qlobal təhdidlər, türk dövlətlərinin sərhədləri ətrafında mövcud münəqəşə ocaqları bu əməkdaşlığın daha praqmatik məzmun və keyfiyyət almasına zərurət yaratmışdır. Bu baxımdan, digər ümumtürk strukturları kimi, unikal parlamentlərarası platforma funksiyasında çıxış edən TÜRKPA-nın da malik olduğu vasitələrdən daha geniş sahələrdə ümumtürk dəyərlərinin qorunmasına və gələcək nəsillərə ötürülməsinə yönəlmiş fəaliyyətləri dəstəkləmək, TÜRKPA üzvü olan ölkələrin qanunvericiliklərinin uyğunlaşdırılması üzrə tövsiyələr vermək və tərəflər arasında siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni, humanitar, hüquqi və digər

Türk respublikaları ilə əməkdaşlığın dərinləşdirilməsini xarici siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edən Azərbaycan türk birliklərinin formalaşmasına

hər zaman dəstək göstərmiş, bir çox hallarda bu prosesin təşəbbuskarı kimi çıxış etmişdir. Ölkə rəhbərliyinin və səlahiyyətli dövlət qurumlarının təmsil olunduğu nümayəndə heyətlərinin türk respublikalarını və onların müvafiq orqanlarını özündə birləşdirən birliklərdə, zirvə toplantılarında fəal iştirak etməsi Azərbaycanın ümumtürk ideallarına sadiqliyinin, türk coğrafiyasında konstruktiv əməkdaşlıq və dialoq mühitinin yaranmasına davamlı dəstəyinin təzahürüdür.

Bu dəstəyin tərkib hissəsi kimi dinamik xətə inkişaf edən Azərbaycan-TÜRKPA əlaqələri artıq yüksək səviyyəli parlamentar əməkdaşlıq nümunəsinə çevrilmişdir. TÜRKPA-da təmsil olunan Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvlərindən ibarət nümayəndə heyəti qurumun fəaliyyət strategiyasının və planlarının hazırlanmasında yaxından iştirak edir.

2016-cı ilin 22 dekabrında Bakıda TÜRKPA Katibliyinin mənzil-qərargahının açılışı bu qurumun və eləcə də ölkəmizin tarixində əlamətdar hadisədir. Mərasimdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri Oqtay Əsədov, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin spikeri İsmayıl Kahraman, Qazaxıstan Parlamenti Məclisinin və TÜRKPA-nın fəaliyyətdə olan sədri Nurlan Niqmatulin və Qırğızıstan Joqorku Keneşinin (Ali Şurasının) sədri Çımbay Tursunbekovun iştirakı türk respublikaları arasında parlamentar əməkdaşlığın yüksək səviyyədə olduğunu göstəricisidir. Bu fakt həm də Azərbaycanın və onun paytaxtının ümumtürk coğrafiyasında vacib siyasi mərkəzə çevrildiyini göstərir.

Türk respublikalarının parlamentləri arasında əməkdaşlığın unikal platforması olan TÜRKPA – parlamentar qurumlarla əlaqələrin genişləndirilməsinə yönəlmiş sistemli fəaliyyəti ilə yanaşı, türk coğrafiyasında vətəndaş cəmiyyəti institutları arasında səmərəli dialoqun aparılmasına da öz töhfəsini verir. TÜRKPA tərəfindən müntəzəm olaraq ictimai, siyasi, mədəni mövzulara dair təşkil olunan tədbirlər, konfranslar, müxtəlif formatlı ictimai müzakirələr bu təşkilatın fəaliyyət çərçivəsinin yalnız parlamentlərarası əməkdaşlıqla məhdudlaşmadığını göstərir. Eyni zamanda, TÜRKPA regionda və dünyada sülhün, sabitliyin, universal dəyərlərin qorunmasını daim diqqət mərkəzində saxlayaraq qlobal müstəvidə mədəniyyətlərarası və dinlərarası dialoqun intensivləşməsinə də davamlı dəstəyini göstərir.

Göründüyü kimi, türk parlamentarizmi tarixində yeni səhifə açan TÜRKPA gənc regional təşkilat olmasına baxmayaraq, türk dövlətlərinin milli maraqlarının və türk xalqlarının ortaq dəyərlərini beynəlxalq müstəvidə qorunması və təbliği missiyasını uğurla həyata keçirməkdədir. Türk respublikalarının beynəlxalq müstəvidə qorunması daha da zənginləşməsinə yol açacaq, Türk Dövlətləri Birliyi siyasətinin əsas dayaqlarından biri olacaqdır.